

Nataša Polovina

STVAR MONTAŽE

(Dragan Velikić, *Ruski prozor*, Stubovi kulture, Beograd, 2007)

U životu ništa više ne može da se ispravi, može samo da se zaboravi. Ova je rečenica Mihaila Bulgakova, možda, mogla da se nađe na kraju ovog teksta, kao njegov zaključak ili rezime. A možda treba poverovati rečima koje neprestano došaptava jedan od glasova iz romana *Ruski prozor*: „Zajebi hronologiju, sve što ne dobiješ na početku čeka te na kraju, sve što zgrabiš preko crte moraćeš dvostruko da platiš.“

Odrednica „roman – omnibus“, koja stoji u podnaslovu nove knjige Dragana Velikića, najavljuje sintezu različitih priča, spojenih sličnim motivima ili istim junakom. Ako imamo u vidu najtransparentniji nivo romana, ovakvo određenje je sasvim opravdano: tri njegove celine predstavljaju tri različita pripovedna obrasca. *Zapisi jednog malograđanina* su monolog nepokretnog dirigenta Danijela, „izdiktiran“ u diktafon njegovog šetača. Drugi, najobimniji deo romana pod naslovom *Vozovi*, priča je o mladom Rudiju Stuparu ispričana u trećem licu, dok treći deo – *Neke druge priče* – nije ništa drugo do polifonija glasova onih likova koji su, na razne načine, protutnjali kroz Rudijev život.

Šta je, onda, vezivno tkivo koje spaja ove tri celine? Ima li ovaj roman glavnog junaka? I da li je to Rudi Stupar?

Ko je uopšte Rudi Stupar? Sin jedinac, mladić iz vojvođanskog gradića koji dolazi u Beograd da bi upisao Akademiju dramskih umetnosti, (ali, ipak) neostvareni glumac, student germanistike, profesionalni šetač invalida, kelner u kafiću Gete instituta u Budimpešti, magacioner robne kuće u Minhenu, radnik pogrebnog preduzeća „Paradizo“ u Hamburgu... Pisac u pokušaju. Ljubavnik u pokušaju? Čovek kojeg u jednakoj meri određuje ono što nije postao, koliko i ono u čemu je uspeo. Jer, „i propušteno jeste biografija. Određuju nas naizgled nevažne stvari.“

Rudi je dobio ime po mladalačkoj simpatiji svoje majke. Tako ga je njegovo vlastito ime delimično odredilo kao metaforu nečijeg neostvarenog života, nečije neisprobane mogućnosti. Njegovo prezime, međutim, pružilo mu je šansu da u sebi prepozna „onoga koji stupa“, onoga ko ne bi morao da se pomiri sa jednim takvim životnim principom kakav je princip konačnog izbora. U tom smislu, kombinacija njegovog imena i prezimena, simbol je sinergije suprotnosti – očeve pomirljivosti i majčinog nepristajanja na „poželjno“ i „ispravno“. Konačno, „energija je konstanta naše genetske formule.“

Istorijsko vreme i okolnosti u kojima živi Rudi Stupar značajni su samo kao katalizatori njegovog kretanja, akcije, potrage za samim sobom. Studentski dani u Beogradu devedesetih godina prošlog veka i posao profesionalnog šetača iz oglasa omogućili su mu da sklopi poznanstva sa nepokretnim muzičarom Danijelom i nekada slavnom glumicom Marijom Lehotkaj, čije je životne priče slušao i beležio, snimajući ih pomoću diktafona. Pa ipak, biti beležnik tuđih životnih priča bez vlastitog životnog iskustva, nešto je poput pi-

sanja bedekera za grad u kojem nikada nisi bio. Otuda su činjenice vezane za društveno-političke okolnosti pre i neposredno uoči bombardovanja 1999. godine, iskorišćene samo kao uverljiv razlog da se Rudi pomeri iz Beograda, da se nađe u Budimpešti, „Srpskoj Kazablanki“, tadašnjem privremenom stecištu intelektualne i umetničke srpske elite. A tamo će linije raznih života naći svoju tačku preseka upravo u životu Rudija Stupara.

Može se, dakle, reći da je i Rudijev život, na neki način, omnibus načinjen od delića tuđih života kojima (ni)je želeo da pripada. Glavna ideja romana *Ruski prozor* mogla bi biti suočavanje sa željom da se prožive sve mogućnosti, da se isprobaju svi mogući životni tokovi, ideja samog junaka da je mogao biti „baš sve“. Ali ne radi se samo o tome. Pitanje je da li je to što čovek priželjkuje u vezi sa vlastitom budućnošću njegova originalna kreacija, ili tek kompilacija onoga što se drugima već dogodilo, kompilacija nećijih tuđih iskustava. Da li se može napraviti sopstveno poreklo? Da li je Rudi Stupar samo kolekcionar tuđih sudbina, ili i kolekcionar tuđih identiteta? Drugim rečima, da li je Rudi pisac, ili glumac? I šta je od toga više: ono što tek treba da postane, ili ono što nikad nije uspeo da bude?

Nakon što poveruje u zavodljivu mogućnost da „adresa stvara događaje“, Rudi s vremena na vreme menja prebivalište u potrazi za svojom pričom, silazeći s voza na stanicama za koje zna da nisu njegova konačna odredišta. Poetika prostora u romanu *Ruski prozor* je poetika promene, pa zato, valjda, ni merne jedinice za vreme u ovom romanu ne mogu biti standardne: vreme se meri brojem likova koji su prošli kroz život Rudija Stupara i brojem priča koje su ti likovi stigli da mu ispričaju.

Svi ti likovi, manje ili više epizodni junaci Velikićevog romana, nisu smešteni u „galeriju likova“, već u „čekaonicu“. Nemaju svi jednako dobra mesta, niti iste šanse da se ukrcaju na voz (ili, bolje reći, na omnibus) koji saobraća na liniji Beograd – Budimpešta – Minhen – Hamburg. Neki od njih su bleđi čak i od modela na reklamama u peštanskom metrou, koje su se taložile u pamćenju Rudija Stupara. Neki se, možda, suviše lako zaboravljaju da bi se njihovo pojavljivanje u romanu moglo bilo čime opravdati. Pa čak ni potrebom da se živi i mrtvi sakupe na jednom mestu, kako ništa ne bi bilo „ni daleko, ni blizu“. Ukratko, čini se da su pojedini likovi, čija je funkcija verovatno trebalo da bude čvršće motivsko povezivanje triju celina romana i upućivanje na piščev jasan stvaralački koncept – upravo suprotno – doprineli rasplinjavanju i narušavanju u principu dobro osmišljene kompozicije.

A kompozicija romana *Ruski prozor* zanimljiva je iz više razloga. Na nju, donekle, utiče činjenica da Rudi kao junak romana nema jasno zacrtan cilj, što znači da ni njegovo vreme nije linearno, već kružno. Na ciklično proticanje vremena u romanu ukazuju i neka Velikićeva formalna rešenja, kao što je relativizovanje početka i kraja kroz simbolično „zastvaranje kruga“. Ne slučajno, reklo bi se, i nikako bez veze sa koncepcijom Rudijevog lika: jer Rudi Stupar oduvek ima strah od svake vrste kraja, i jedini način da kraj prihvati jeste, očigledno, da poveruje kako kraj može da bude početak. Upravo iz ovih razloga teza o eventualnoj suvišnosti poslednjeg dela romana – *Neke druge priče* – mora biti uzeta sa rezervom: iako manje ubedljiv i manje efekatan u odnosu na prve dve celine, ovaj deo omogućava uspostavljanje ciklične forme teksta. „Ako se dobro organizuješ, sve ti je usput“, dodaje, kao uzgred, jedan (čitaoocu prepoznatljiv) glas u *Nekim drugim pričama*, na samom kraju romana *Ruski prozor*. Ali čitalac to zna i pre nego što stigne do poslednje rečenice knjige, jer se istom rečenicom završava i njen prvi deo – *Zapisi jednog malograđanina*.

Ritam štekovanja šivaće mašine, ritam mašine za kucanje, ritam kloparanja vagona, ritam promene adresa, ritam smenjivanja različitih likova u Rudijevom životu, ritam u kojem hramlje jedna od njegovih ljubavnica – sve je to isti, sinkopirani ritam voza koji se zove „Rudi Stupar“, voza koji „povezuje svojim kretanjem sve te stanice koje bi bez njega bile puste“. Nesimetričan i isprekidan, ali ipak ritam, koji treba da simulira red i plan, da prikrije suštinsku „nesređenost“. Ritam povremenog provlačenja kroz mali otvor za ventilaciju, tzv. „ruski prozor“ – ritam povremenog opravdanog izostajanja iz samog sebe. Pogled kroz taj prozorčić je tek jedan kadar, ali Rudiju Stuparu je jedan kadar dovoljan da prepozna neko svoje novo „Ja“, i da krene za njim. On nema potrebu da bude „nadzornik čitave planete“, kao njegov sabesednik Danijel; on ne želi da pripada celini, neće da kontroliše svet. Bitno je naći se u što više kadrova. Sve drugo je stvar montaže, stvar kreacije. Pisac ili glumac – zapravo i nije važno. „Umetnik nikada nije na gubitku, jer je njegov život izvan kategorija koje važe za sav normalan svet“, govorila je Rudiju Marija Lehotkaj. I on je shvatio da „pisanje i nije ništa drugo do podrhtavanje u drugima“.

Ipak, u takvom Rudijevom pogledu na svet je, delimično, i koren njegovog suštinskog nesnalaženja sa tuđim prošlostima: on ne može da prihvati, tačnije – teško mu je da povezuje u bilo šta u čemu nije učestvovao. Zato mu nijedna slika nije dalja od one na kojoj su „Ona i On“, zbog toga nijedna od njegovih emotivnih veza uglavnom nije odmakla dalje od prostog pokušaja: uvek mu je bio pretežak teret postojanja onih pre njega. Zato se Rudi Stupar, verovatno, ne bi složio sa rečenicom sa početka ovog teksta, pozajmljenom iz romana *Majstor i Margarita*. Da, u životu se ništa ne može ispraviti, ali kako zaboraviti ono što se nije ni dogodilo? Kako se uopšte osloboditi tereta neisprobane mogućnosti? Možda tako što se postane pisac?

Neko drugi bi se, međutim, u Bulgakovljevoj rečenici lakše prepoznao. „Talozi prizora pritiskaju. Iz dana u dan proživljeno sve više preteže. Bekstvo je u zaboravu.“ Te reči je Danijel govorio Rudiju u diktafon, i ovaj tekst se ne završava slučajno baš njima. Kao što nije slučajan ni Bulgakov, u ovom tekstu, kao ni u *Ruskom prozoru*. Ovaj roman, ipak, kao i svaki omnibus, *određuju naizgled nevažne stvari*.